

בעניין קריאת התוכחות בקול נמוך מהרגיל*

הנה לכאורה לא נמצא מנהג כזה בראשונים, ואף אינו במג"א ולא במשנה ברורה ואף לא בשערי אפרים, ורק כמה מספרי האחרונים הביאו מנהג זה (עי' קיצושו"ע סי' ע"ח סע' ד', ועיין בזה בספר בין פסח לשבועות פרק ד עמ' נד-נה ובמקורות שבהערות).

אמנם במקום אחד נמצא המנהג בראשונים, והוא בכסף משנה בפרק י"ג מהל' תפילה הל' ז' שהביא לשון רבנו מנוח שכתב וז"ל דבירושלמי סוף פרק בני העיר גרסינן כמנהגנו לקרות הקללות בגמגום, אבל של משנה תורה אין צריך לגמגום. ע"כ. לכאורה הדברים סתומים, אך לאחר שזכינו להדפסת ספר המנוחה לרבנו מנוח, ושם באו הדברים מפורשים יותר, נוכל להבין משם. וראשית צריך לבאר דכל מה שיובא במקורות לפנינו לשון 'לקרוא בגמגום' הכוונה היא כנראה לקרוא בלחש יותר, דלכאורה אין מציאות אחרת לפרש עניין הגמגום בזה. מיהו רש"י במגילה לקמן פירש 'קרא אותן במרוצה ובקושי', וכדלהלן.

והנה איתא במקורות שר' לוי קרא התוכחות בגמגום, והדבר הובא בשלוש גירסאות שונות זו מזו, שיש בהן נפקא מינה לדינא.

א. בש"ס מגילה דף ל"א ע"ב איתא, לוי בר בוטי הוה קרי וקא מגמגם קמיה דרב הונא בארורי, אמר לו אכנפשך, לא שנו אלא קללות שבתורת כהנים, אבל שבמשנה תורה פוסק. ופירש רש"י מגמגם - קרא אותן במרוצה ובקושי. בארורי - במשנה תורה. אכנפשך - אם רצונך להפסיק פסוק הואיל ואתה קץ בקריאתן. ע"כ.

ב. במדרש רבה קהלת ח', רבי לוי בן פנטי קרא את ארוריא קדם רב הונה וגמגם בהון, אמר ליה אשמע קליך, דלית אינן קללות, תוכחת אינן, מוסר [ה' בני אל תמאס] ואל תקוץ בתוכחתו.

ג. בספר המנוחה לרבנו מנוח עמ' קצו פרק י"ג מהל' תפילה הל' ז' הביא הירושלמי בלשון זה, רבי לוי קרא ארוריא קמיה ר' חיא וגמגם בהון, משמע דלית אינן קללות, תוכחות אינן, מוסר ה' בני אל תמאס. ע"כ. הגירסא אינה מובנת, ומשמע דיש איזה חיסור לשון, ובירושלמי שלפנינו ליתא כל מאמר זה. ושוב הביא דבשלהי פרק בני העיר (ולא מבואר אם כוונתו לירושלמי, או

* הדברים נמצאו בין כתביו של הגרש"ד זצ"ל. אני מודה לנכדו, ידידי הרב בצלאל דבליצקי שליט"א, על ששלח את הדברים לפרסום ב'המעין'. נעשו כמה תיקוני לשון קלים ע"י המערכת.

לבבלי הנ"ל ולפי גירסתו (הוא) ר' פלוני הוה מגמגם בארוריא, כלומר בקללות שבמשנה תורה שכתוב בהן ארור אתה בעיר ארור אתה בשדה וכו', אמר ליה משה מפי עצמו אמרם. וסיים, ויש בזה סמך למנהגנו שאנו קוראים הקללות בגמגום, אבל אותן שבמשנה תורה אין צריך לגמגם. ודברים אלו הם מקור לדבריו שהובאו בכסף משנה.

ועכשיו נחזה אנו, היוצא לנו מכל הנ"ל.

א. לגירסת הש"ס בבלי במגילה הפשט הוא שרב הונא בראותו את לוי קורא מגמגם הבין שכל הקריאה איננה לרצונו, ושהוא חושש מפני קריאה זו ועל כן קרא אותה בגמגום שלא כסדר שאר הקריאות, ועל כן אמר לו אין שום הכרח שתמשיך בקריאתך, ומכיון שאני רואה שאתה קץ בקריאתך הרי הרשות בידך להפסיק באמצע, דרך בקריאת התוכחה של ויקרא אין להפסיק באמצע מדינא. לומדים מזה שצורת קריאה כזאת לא הייתה מקובלת על רב הונא, והוא ראה בזה כאילו הקורא קץ בקריאתו ועל כן אמר לו מה שאמר. ולפי זה לו היה המעשה בויקרא, ששם אסור להפסיק, בודאי שהיה מורה לו שיגמור את התוכחות בקריאה רגילה ולא בגמגום.

ב. כפי גירסת המדרש רבה הרי גם במשנה תורה גופא אמר לו שיגביה קולו ויקרא כרגיל, ולא נתן לו את הברירה להפסיק אף שמוותר להפסיק בהם, ואמר לו שהן רק תוכחות ולא קללות, כל שכן אם היה הדבר קורא בויקרא ששם אסור להפסיק מדינא.

ג. וכפי גירסת רבנו מנחם, הנה הירושלמי הראשון שהביא משמע שזוהי גירסת המדרש רבה, אלא שהעתיק אותו בחיסור לשון. והגירסא השניה שהביא שם (שמקורה לא ברור כנ"ל) שהוא אמר לו משה מפי עצמו אמרם, אף שגם דברים אלו ניתנים לפרש ברוח הש"ס מגילה שלנו וכפי שפירש רש"י שם, ורצה לומר שמכיון שמשה מפי עצמו אמרם רשאי אתה להפסיק באמצע דאין אלו חמורים כל כך כמו אלו דויקרא שבהם אסור להפסיק באמצע, וכפי פירוש זה הרי גירסא זאת מכוונת ממש לגירסא שלנו בבבלי וכפי פירוש רש"י שם, אמנם מדברי רבנו מנחם שסיים שיש בזה סמך למנהגנו שאנו קוראים בגמגום אבל אותן של משנה תורה אין צריך, מדבריו אלה מוכח שהבין שמה יש לחשוש ולפחד ולקרוא בגמגום כיון דאלו שבדברים אינם חמורים כל כך מדמשה מפי עצמו אמרן. ומשמע דאם היה מגמגם באלו שבויקרא היה רב הונא מסכים לצורת קריאתו, ומזה כתב הרב מנחם דיש בזה סמך למנהגנו לקרוא בגמגום לפחות אותן דבויקרא. ומה שכתב רק סמך, משום שעדיין אין לנו ראיה ברורה שבויקרא היה מסכים, דיכול להיות דזה שאמר לו שמשה

מפי עצמו אמרן הוא רק טעם אחד לבל יחשוש ועוד דתוכחות אינן ולא קללות, ואם היה הדבר בויקרא היה אומר לו הטעם דתוכחות, משום זה כתב רק שהוא סמך ולא ראייה ברורה.

ולהלכה למעשה, כפי ש"ס שלנו במגילה לא הוה ניחא לרב הונא כלל צורת קריאה כזאת, וכן הוא להדיא בדברים מפורשים במדרש רבה, ואף לגירסת רבנו מנוח לא מוכח כלל דבויקרא הייתה צורת קריאה כזאת מקובלת על רב הונא. ומשום זה אין לדחות ש"ס ומדרש רבה מפורש השוללים את הגמגום, מקמיה גירסת רבנו מנוח שממנה אין יותר מאשר סמך בעלמא שבויקרא צורת קריאה זו כן מקובלת. ומאחר שנדחה הגמגום בין בדברים ובין בויקרא, אם כן גם הקריאה בהנמכת הקול, שאם אינה בכלל הגמגום להדיא הרי היא תולדת הגמגום, אינה רצויה, ואין לנהוג בה לא בויקרא ולא בדברים.**.

** וכך היה מנהגו בבית מדרשו לקרוא את התוכחה בקול רגיל. אכן לשואל הורה במכתב: 'במנין שלנו אין הקורא מנמיך קולו כמעט כלל... דיש לקרוא בתוכחות בין בחוקתי ובין כי תבוא בקול רגיל ולא נמוך. אבל מנהג העולם אינו כן, ויש איפוא ללכת אחר המנהג' [נמסר ע"י נכדו הרב בצלאל דבליצקי].

הנה ביומי דניסן אני טרוד מאוד בטרדות הציבור העמוסים עלי להורות לעם את הדרך אשר ילכו בה ואת המעשים אשר יעשון בהלכות חג הפסח אשר נפישין מיליה ורבו השואלים, זה בא בכדו וזה בא בחביתו, ונוסף לזה אין לי מקום פנוי ואני מטולטל מחדר לחדר ומזווית לזווית כי מגרדין הכתלים ומכבדין את הבית לכבוד החג. לכן אני בא בקצרה מה שנראה לענ"ד...

שו"ת נודע ביהודה מה"ת אורח חיים סי' נז

היותי חוץ לחדר לימודי, כי גרשוני נשים צדקניות המכבדות ליו"ט של פסח, על כן לא יכולתי להאריך ככל הצורך...

שו"ת חתם סופר חלק א אורח חיים סי' קלו